

genoemd), Natzweiler, Ravensbrück en Dachau. In deze gaskamers werd, evenals in die van Auschwitz-Birkenau, gebruik gemaakt van *Zyklon-B*. Daarmee nam men in Mauthausen eind april '42 eerst een proef op ratten. Begin mei '42 begonnen er de vergassing van gevangenen: eerst van een aantal zieke 'normale' gevangenen, vervolgens van ruim tweehonderd Russische krijgsgevangenen. De laatste vergassing in Mauthausen vond plaats op 28 april 1945, vlak voor de bevrijding van het kamp. Het totaal aantal slachtoffers is niet bekend – ook voor Sachsenhausen, Natzweiler en Ravensbrück (Dachau vormt een apart geval) kennen wij die cijfers niet. In Sachsenhausen was de gaskamer als doucheruimte gecamoufleerd; zij werd in '43 in gebruik genomen. In Ravensbrück kwam het pas heel laat tot de bouw van een gaskamer: vermoedelijk in de herfst van '44, maar wellicht pas in de eerste maanden van '45; er zijn enkele aanwijzingen dat ook van deze gaskamer tot enkele dagen voor de bevrijding gebruik gemaakt is.

Nu Dachau. In dit kamp werd in de tweede helft van '42 een als doucheruimte gecamoufleerde gaskamer gebouwd, maar deze kamer is, naar het schijnt, louter gebruikt voor het desinfecteren van kleding.

In de gaskamers van Mauthausen, Sachsenhausen, Natzweiler en Ravensbrück werden, voorzover bekend, hoofdzakelijk gevangenen vergast die te ziek en te zwak waren om nog arbeid, hoe licht ook, te verrichten (op een algemene opruimingsactie van dien aard, de actie *14 f 13*, komen wij nog terug) – in die kampen werden dus, evenals in Auschwitz, z.g. selecties gehouden. De *Kommandanturen* van de concentratiekampen gingen menigmaal eigener beweging tot dergelijke selecties over, hetgeen, indien in het betrokken kamp een gaskamer aanwezig was, geschieden kon zonder inschakeling van andere instanties (er waren dan bijvoorbeeld geen transporten nodig), maar met name in het Auschwitz-complex vonden dergelijke selecties regelmatig plaats op bevel van het *Referat IV B 4* van het *Reichssicherheitshauptamt* of van het *SS-Wirtschafts- und Verwaltungshauptamt*; was er bijvoorbeeld gerapporteerd dat er een besmettelijke ziekte uitgebroken was, dan werd gelast, alle gevangenen van de betrokken barakken te vergassen en ook bepaalde Eichmanns afdeling, waaraan regelmatig gerapporteerd werd, hoeveel gedeporteerde Joden (slachtoffers dus van de *RSHA*-transporten) zich in het Auschwitz-complex bevonden, van tijd tot tijd dat enkele duizenden opgeruimd moesten worden. Daarvoor werd dan een vrij willekeurig aantal opgegeven, vijfduizend bijvoorbeeld. De vijfduizend zwaksten werden dan geselecteerd (waren er niet genoeg zieken, dan voegde men er gezonden aan toe), er werden lijsten met hun kampnummers opgesteld en die lijsten werden aan de *Politische Abteilung* van de *Kommandantur*